

Paleografia łacińska

część 2

Terminologia paleograficzna 1

❖ Klasyfikacja znaków alfabetu:

1. **majuskułowe** - dają się wpisać w dwie równoległe linie (system 2-liniowy); starsza i pierwotnie jedyna forma liter
2. **minuskułowe** - schemat dwuliniowy obejmuje tylko trzonki liter; łaski i części liter osiągają dwie lub cztery dalsze zewnętrzne linie (system 4-liniowy lub 6-liniowy); dominuje od III w. AD; majuskuła ogranicza się wówczas do rozpoczynania zdań, zapisywania ważnych wyrazów, pisania tekstów uroczystych

Terminologia paleograficzna 2

❖ Dukt

❖ ogólny **wygląd pisma** wynikający z prędkości pisania

1. kursywny - pismo szybkie (kursywa)
2. kładziony - pismo powolne (kaligraficzne)
3. półkursywny

❖ **gest pisarski** - porządek, w jakim pojawiają się kreski, stanowiące elementy litery, ich liczba i kierunek

❖ W rezultacie tych podziałów powstają kategorie:

- majuskuła / minuskuła kursywa
- majuskuła / minuskuła półkursywna
- majuskuła / minuskuła kładziona

Terminologia paleograficzna 3

- ❖ Kąt pisania - stosunek położenia narzędzia pisarskiego do kierunku wiersza
- ❖ Moduł pisma - względne wymiary pisma
- ❖ Relief - światłocień pisma, układ kresek grubszych i cieńszych, zależący od narzędzia i kąta pisania
- ❖ Ligatura - zrost sąsiednich liter, np. &

Rzymskie pisma monumentalne i książkowe

- ❖ archaiczne pismo potoczne (do potrzeb prywatnych i sakralnych)
- ❖ koniec IV w. p.n.e - najstarsza kursywa (tabliczki pompejańskie)
- ❖ w latach 80-30 przyrost rozwoju pisma - transakcje, rachunkowość majątkowa, administracja (dokumenty na papirusie)
 - ❖ większość tekstów sporządzona przez zawodowych pisarzy
 - ❖ rozwój poczucia estetyki w produkcji napisów uroczystych i dzieł literackich

Kapitała kwadratowa /Littera capitalis quadrata (monumentalis)

- ❖ pismo majuskułowe (2 linie)
- ❖ stosowane w napisach państwowych (tituli) wczesnego Cesarstwa i przez kilka kolejnych wieków
- ❖ wykonywane dłutem w materiale twardym
- ❖ rygorystyczna geometryzacja oparta na stosowaniu kąta prostego i krzywizn zbliżonych do odcinków koła
- ❖ od poł. I w. p.n.e - światłocien
- ❖ interpunkcja - wyrazy rozdzielone znakiem w postaci kropki, kwadracika lub ozdobnego listka umieszczanym w połowie schematu dwulinowego
- ❖ system skracania imion, nazw i urzędów

IN POSUIT NATURALI OCIO
DEN CALION VACVVM AN
VNDI HOMINES NATI DV
PINGVES SOLV MERISEX
FORTES IN VERIANTIA VR
EVLVERY LENTACOQVAT
ALSINONIVERITELLYS
ARCIVRVM IENVISATER

Capitalis quadrata, IV w. AD

Kapitała rustykalna / Littera capitalis rustica

- ❖ pismo majuskułowe (2 linie)
- ❖ współczesne kapitale kwadratowej; geneza: kręgi literackie czasów Tyberiusza i Nerona
- ❖ wykonywane szerokim pędzelkiem
- ❖ wydłużanie kresek skośnych w lewo
- ❖ kąty proste zastąpione krzywiznami
- ❖ zachowane rękopisy zapisane tym pismem z IV-VI w. AD - m. in. dzieła Wergiliusza i Lukana

CARMINA IUM MELIUS CUM VENERIT IPSE CANEMUS.
CONQUAESITIO DE AGRIS CUM GALLO CORNELIO
POE EXI REMUM HUNC CARET HUSAMI HIC CONCEDE LA BORA^EM.
PAUCAM EO GALLO SETO VAE LEGATI PSALYCORIS.
CARMINA SUNT DICENDA NEC ET QUIS CARMINA GALLO
SIC TIBI CUM IUCTUS SUBTERIABRESICANOS.

Littera capitalis rustica

IV/V ^{re} AD

Starsza kursywa rzymska

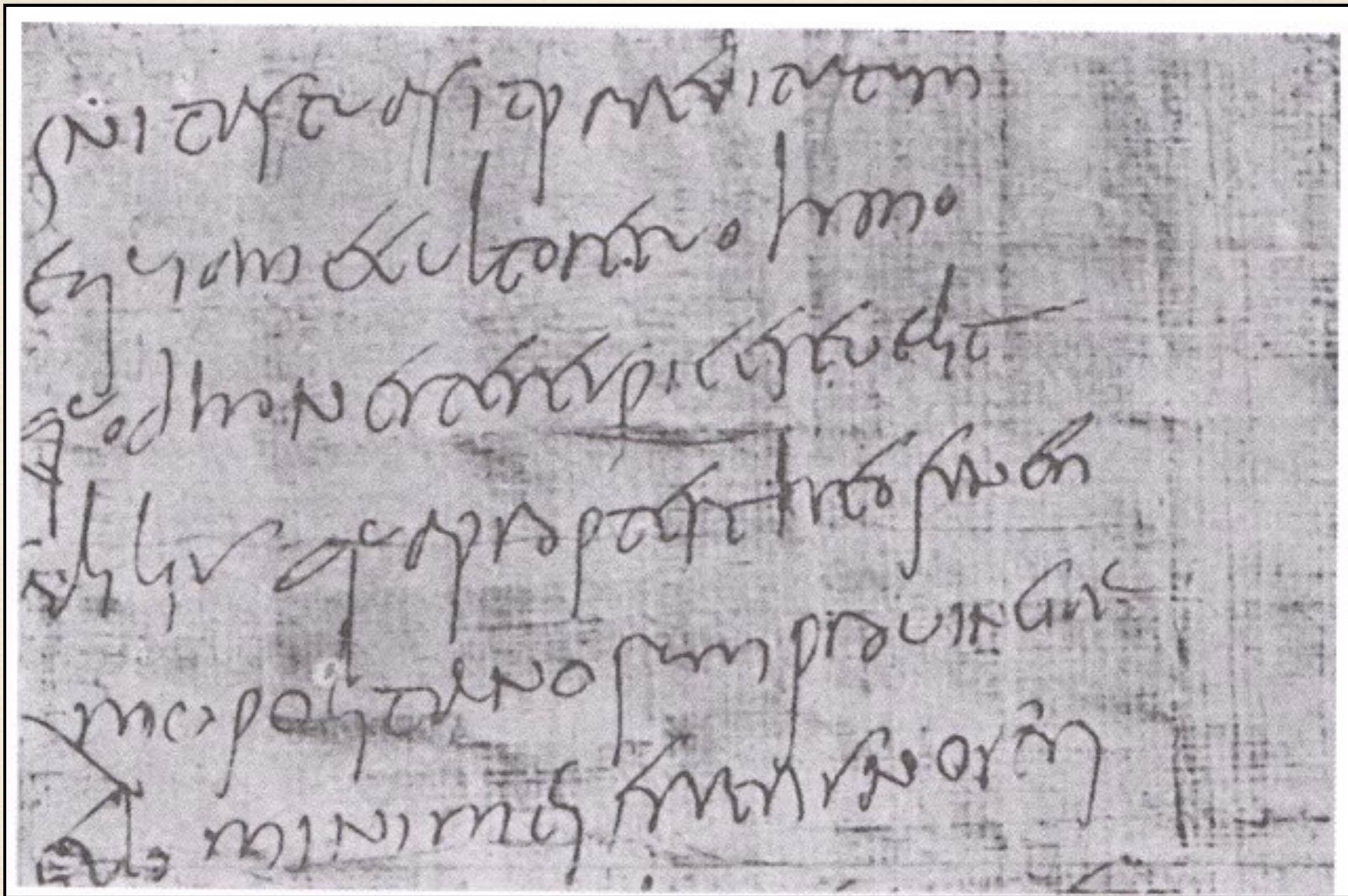
- ❖ pismo majuskułowe z cechami minuskuły
- ❖ wywodzi się z tego samego źródła co kapitała rustykalna
- ❖ szczyt rozwoju II w. AD, schyłek - poł. III w. AD
- ❖ zastosowanie: administracja i notariat

ΣΙΧ· ΡΑΙΧΑΙΛΑΝ· ΠΙΣΙΛΑ
ΓΑΝΝΙΛΑ· ΚΑΝΤΑ· ΠΥΠ· Δ
· ΧΙΚ· ΚΑΡΤ
ΠΥΑΤΥ· ΓΑ· ΟΝΙΛΑ· ΣΙΛ
ΣΙΛΕΣΙ· ΚΑ· ΑΓΓΙ· ΟΙΣΣΕ· Δ· Δ
Κ· ΓΑΝΤΑ· Κ· ΓΑΝΤΑ· ΣΙΣΤ
ΚΑΠΑΣ· ΚΑ· ΚΑ· ΣΙΣΤΑ· Τ· Τ

starsza kursywa rzymska, lata 55-57

Młodsza kursywa rzymska

- ❖ pismo minuskułowe
- ❖ rozpowszechnione w wiekach od III-X AD
- ❖ związane z przejściem od zwoju do kodeksu
- ❖ różnicowanie liter, zwłaszcza ich szczytów
- ❖ pismo węższe i bardziej pionowe od kursywy starszej
- ❖ duża liczba ligatur
- ❖ dała podwaliny pod pisma szczepowe, z których wykształciła się minuskuła karolińska
- ❖ zabytki: papiirusy z Dura Europos (III w. AD), papiirusy rawennackie (V-X w.), tabliczki Albertini (Afryka, po upadku Cesarstwa Rzymskiego)

młodsza kursywa rzymska, IV w. AD

Uncjała

- ❖ pismo majuskułowo-minuskułowe
- ❖ powstała prawdopodobnie w Afryce rzymskiej pod koniec III w. AD; rozkwit za Dioklecjana
- ❖ rozpowszechnione przez warsztaty księgarskie
- ❖ ulubione pismo kodeksów biblijnych
- ❖ drugi, po kapitale, kanon pisma książki starożytnej

F ACTUM EST AUTEM CUM
TURBAE INRUERENT IN EUUM
UT AUDIRENT VERBUM DEI
ET IPSE STABAT SECUS STAGNUM
GENESARETH
ET VIDIT DUAS NAUES STANTES
SECUS STAGNUM
PISCATORES AUTEM DISCENDE
RANT ET LAUABANT RETIA
ASCENDENS AUTEM IN UNAM
NAUEM QUAE ERAT
SIMONIS
ROGAUIT AUTEM XTERRA
REDUCERE PARSILLUM

Półuncjała

- ❖ pismo minuskułowe (4 linie)
- ❖ nie wykształciło się z uncjały
- ❖ powstało w końcu V/na początku VI w. AD

primum quod de eodictum est hic est filius me
ur dilectur cum me ur etiam illi r proprium
erredicatur quos non nato rer remanifer
tum est non nato r aut t me r a h ce r nati
erredicantur uel ex eo doce tur cum dici
tur populo qui nar ce tur quem fecit dñr
Et go populur in r ita nar ce tur ut fiat n c r e s
per id quod nar cid ic itur non in tell e g r u r
et fieri q u a d o p t i o n e e r t e n i m f i l i u r n o n e x
g e n e r a t i o n e n c r e i p r o p r i a t u r r e d n u n c i a t o r i

Półuncjała, počz. VI w. AD

Koniec części 2